

Mgr. SILVIA HRONCOVÁ

ředitelka Opery Národního divadla a Státní opery

Paralelní životy připomenou praktiky komunistické tajné policie

V Praze 29. září 2014

Po Nitře, Bratislavě a Drážďanech přichází přehlídka dokumentárního divadla **Paralelní životy – 20. století očima tajné policie** do Prahy. Národní divadlo se zapojilo do společného projektu šesti souborů z Německa, Maďarska, Polska, Rumunska, Slovenska a České republiky premiérou inscenace komorní opery Aleše Březiny Toufar Ioni na podzim. Od 5. do 9. října 2014 mají pražští diváci možnost zažít ostatní inscenace Paralelních životů a stát se také součástí doprovodného programu zahrnujícího diskuse s tvůrci inscenací včetně guru německého dokumentárního divadla Clemense Bechtela z drážďanského Staatstheater nebo fotografickou instalaci berlínského umělce Simona Mennera.

Všechny inscenace spojuje společný koncept. Umělci z bývalých socialistických zemí vytvořili dokumentární divadelní inscenace na základě zkoumání materiálů v archivech tajných policejních složek operujících v teritoriu bývalého sovětského bloku. Autentické příběhy doplňují rozhovory se svědky doby, s agenty, s oběťmi a s dalšími osobami ovlivněnými činností tajné policie. Zájemci o hlubší vhled do tématu si mohou v průběhu přehlídky zakoupit publikaci Paralelní životy – čítanka, která na téměř sto stranách představuje texty klíčových osobností projektu obsahující materiály nalezené v archivech tajných policejních složek během výzkumné části projektu.

„Paralelní životy jsou splněným snem. Téma perzekuce komunistickou tajnou policií v našem kulturním prostoru léta chybělo a nám se zde podařilo zanechat hlubokou stopu, kterou ještě podtrhují přehlídky v jednotlivých zemích a samozřejmě život samotných

Mgr. SILVIA HRONCOVÁ

ředitelka Opery Národního divadla a Státní opery

inscenací, jež zůstaly v repertoárech zapojených divadel. Pražské přehlídce přeji úspěch, aby přispěla k poznání vztahu současnosti k těm prazvláštním příběhům z minulosti,“ říká Darina Kárová, ředitelka Mezinárodního festivalu Divadelní Nitra, který byl iniciátorem projektu.

Projekt **Paralelní životy – 20. století očima tajné policie** vznikl za přispění Programu Kultura Evropské unie, Goethe Institutu, Allianz Kulturstiftung, Visegrádského fondu, Erste Stiftung a dalších partnerů a institucí v zúčastněných zemích. Více informací naleznete na webových stránkách www.paralelnizivoty.cz nebo www.parallel-lives.eu.

HLAVNÍ PROGRAM:

Nitro vnitra

Divadlo SkRAT, Bratislava, SR

5. 10. 2014 v 17.00, Zkušebna provozní budovy Národního divadla, 2. patro

Případ tajně vysvěceného kněze Přemysla Coufala, který byl ve svém bytě 24. února 1981 nalezen mrtev se stopami po brutální vraždě, uzavřeli tehdejší vyšetřovací orgány jako sebevraždu. Ani vyšetřování z roku 1990, po kterém byl případ odložen, nedospělo k jinému závěru. Rozhodnutím soudu z roku 1992 byly všechny spisy týkající se případu uzamčeny v trezoru archivu SR – s datem uvolnění, které koresponduje s datem promlčení možných trestních činů souvisejících s případem. V inscenaci Nitro vnitra se autoři Lubomír Burgr a Dušan Vicen nezabývají pouze tímto dodnes neobjasněným případem ve snaze očistit jméno kněze, ale i mechanismy, které umožňovaly v rámci StB budování paralelní mocenské struktury, vzájemnou kontrolu jednotlivých zaměstnanců a spolupracovníků na všech úrovních této organizace a které dokonce mohou fungovat i po jejím zániku.

Můj spis a já

Staatsschauspiel Dresden, Německo

5. 10. 2014 ve 20.00, Nová scéna

SLAVNOSTNÍ ZAHÁJENÍ PŘEHLÍDKY

Dokumentární divadlo může mít spoustu podob – nejautentičtější je, když se na jeviště odváží vystoupit reální lidé se svými příběhy. Přední německý režisér Clemens Bechtel, který má letité zkušenosti s dokumentárním divadlem, si pro svou inscenaci projektu Paralelní životy Můj spis a já vybral devět mužů a žen z Drážďan. Jejich životy osudově ovlivnila činnost východoněmecké státní bezpečnosti Stasi. Osobní tragédie, které tito lidé přežili a se kterými se nám teď tváří v tvář svěřují, jsou svědectvím nedávné minulosti. Je obdivuhodné, s jakou upřímností a odvahou nám tito lidé připomínají dobu a

Mgr. SILVIA HRONCOVÁ

ředitelka Opery Národního divadla a Státní opery

společnost, na niž nelze zapomenout. Můj spis a já popisuje svět nedůvěry, ztracených nadějí a strachu. Pro zainteresované je tato kapitola dějin pořád velmi čerstvá a bolestná.

Typografie Majuscula

dramAcum, Divadlo Odeon, Bukurešť, Rumunsko

6. 10. 2014 ve 20.00, Nová scéna

Jednoho podzimního rána roku 1981 se na více budovách v centru asi stotisícového města Botosani na severovýchodě Rumunska objevilo několik nápisů na zdech. Křídou napsaná hesla hlásala: „Nebudeme v této zemi více snášet nespravedlnost!“ nebo „Svobodu! Chceme, aby byla lidská práva respektována!“ Na konci dlouhého a důsledného pátrání tajné služby Securitate byl pouze šestnáctiletý středoškolák Mugur Calinescu. Ještě překvapivější bylo, že jeho čin nebyl pouze nevinnou provokací, nýbrž částečně i promyšleným revolučním aktem, kterým chtěl Mugur oslovit široké masy. Proti jedné z nejmocnějších tajných policií ovšem neměl žádnou šanci. Inscenace Gianiny Cârbonariu sleduje napínavý příběh mladého hrdiny, „streetartového umělce“, od kterého se pod nátlakem Securitate odvrátilo celé jeho okolí a který nemohl skončit jinak než tragicky.

(Ná)sleduj mě

Teatr nowy, Krakov, Polsko

7. 10. 2014 ve 20.00, Alfred ve dvoře

On, plukovník Józef Schiller, kdysi nezvykle činný funkcionář krakovské tajné policie SB (Sluzba Bezpieczeństwa Ministerstwa Spraw Wewnętrznych – Bezpečnostní služba Ministerstva vnitra), který rozpracoval případy z okruhu katolické inteligence v oblasti Malopolska. Ona, Ada Grudziski, francouzská židovka polského původu, dcera polského disidenta Mieczysława Grudziského, který po vyhlášení výjimečného stavu v roce 1981 utekl do Francie. Dvě skutečné postavy, které se v reálném životě nikdy nepotkaly a pravděpodobně o sobě ani nevěděly, se setkávají ve fiktivním světě divadelní inscenace, přičemž Ada – herečka hraje sebe samu. On žije ve vzpomínkách, které nemají s jeho současným životem nic společného. Ona je moderní děvče, které nezná vlastní minulost a tak neví, co čekat od budoucnosti. On a ona vytváří společný prostor pro příběhy, prostor, ve kterém se dva velmi odlišné světy stávají jedním. Jejich setkání je něco mezi výslechem, nerovným zápasem mezi katem a obětí a romantickou hrou čerstvě zamilovaných. Podobně, jako je to vidět v archivech tajné policie (SB), kde je skutečnost smíchaná s výmysly, také v inscenaci se mísí fikce s realitou a ve skutečnosti zakotvené příběhy místy ustupují fantazii nebo představám hrdinů na scéně. Takto se mezi fikcí a skutečností pohybují i vzpomínky a repliky Ady Grudziské – herečky, která v postavě Ady hraje sebe samu, osciluje mezi vlastními vzpomínkami a fikcí a svoji hrou znejasňuje

Mgr. SILVIA HRONCOVÁ

ředitelka Opery Národního divadla a Státní opery

hranici mezi skutečným a uměle stvořeným, mezi re-prezentací a tvorbou minulosti v přítomnosti.

Plukovník Józef Schiller udělal ve strukturách malopolské SB oslnivou kariéru. Vynikal v metodách psychického týrání a v řadě svých poradenských a tajných spolupracovníků pěstoval kult vlastní osobnosti. Krok za krokem vstupoval do jejich životů, stával se jejich součástí, byl víc, než tím, kdo dává práci, byl spíše přítelem. (Ná)sleduj mě je hra svádění, které se účastní herci, postavy, diváci a ve které se příběhy a role mění, aby nastolili otázky o přesahu minulosti do současnosti, o existenci tělesného a duchovního, ideji a matérie, o příbězích, o ideologiích, mýtech, pamětech a o všem minulém, co nám umožňuje pochopit budoucí.

Toufar

Národní divadlo, Praha, ČR

9. 10. 2014 ve 20.00, Nová scéna

Dne 25. února 1950, na den přesně dva roky po komunistickém převratu, oslavovaném až do roku 1989 jako den „Vítězství československého pracujícího lidu“, zemřel J. Toufar ve státním sanatoriu v Praze na následky předchozího mnohatýdenního mučení. Záminkou k jeho zatčení 28. ledna 1950 byla zvěst o zázraku, o kterém podali zprávu farníci z kostela Nanebevzetí Panny Marie v Číhošti. Podle jejich svědectví se při mši 11. prosince 1949 (a znovu pak o čtrnáct dní později) opakovaně pohnul křížek za farářovými zády. Komunistická Státní bezpečnost tento dodnes nevysvětlený úkaz okamžitě využila pro své tažení proti církvi, která pro ni představovala jednoho z nejsilnějších protivníků. Toufar byl nejprve nařčen z podvodu (podvazkový pás, resp. stěrač od automobilu jako hybadlo kříže), později ještě z „homosexuality“ a pedofilie (děti ke křivým výpovědím donutila Ludmila Brožová Polednová, známá dnes hlavně z procesu s Miladou Horákovou).

StB natočila inscenovaný dokument Běda tomu, skrze něhož přichází pohoršení, při jehož natáčení měl Toufar spoluúčinkovat. Jelikož ale v průběhu natáčení zemřel (a byl pohřben pod cizím jménem v masovém hrobě), nahradil jej ve filmu figurant. Na straně druhé ustanovila katolická církev tzv. „zázrakovou komisi“ a pokusila se dosáhnout Toufarova svatořečení. Tyto dva krajní póly vytyčují hřiště, na kterém se odehrává úsilí o interpretaci tzv. „číhoštského zázraku.“

DOPROVODNÝ PROGRAM

29. 9. 2014 v 16.00, Nová scéna, foyer

Česká beseda – Takové obyčejné soužití

Mgr. SILVIA HRONCOVÁ

ředitelka Opery Národního divadla a Státní opery

hosté: Konstantin von Notz (poslanec Německého Spolkového sněmu, člen frakce Zelených a člen parlamentního vyšetřovacího výboru aféry NSA), Petr Blažek, Michal Stehlík, Aleš Březina, Vladimír Kučera (moderátor)

29. 9. – 9. 10. 2014, Nová scéna

PŘÍSNĚ TAJNÉ: Obrazy z archivů státní bezpečnosti

fotografická instalace berlínského umělce Simona Mennera

6. 10. 2014 v 10.00, Goethe-Institut, Masarykovo nábřeží 32, Praha 1

Můj spis a já / Staatsschauspiel Dresden (D)

Festivalová snídane: diskuse s účinkujícími a tvůrci inscenace

7. 10. 2014 v 10.00, Goethe-Institut, Masarykovo nábřeží 32, Praha 1

Typografie Majuscula / dramAcum, Bukurešť (RO)

Festivalová snídane: diskuse s účinkujícími a tvůrci inscenace

7. 10. 2014 v 18.00, Goethe-Institut, Masarykovo nábřeží 32, Praha 1

Kino Goethe: Nikolaikirche (Kostel sv. Mikuláše)

Režie: Frank Beyer, hrají: Barbara Auer, Ulrich Matthes, Ulrich Mühe, Otto Sander ad.
D 1995, 133 min.

Naše paralelní životy

Rozhovor s kurátorem Jánem Šimkem

Jak vznikla idea projektu Paralelní životy?

Ta idea pochází a je živená přinejmenším ze tří pramenů. Tím prvním je zvýšený výskyt různých forem dokumentárního divadla ve středo- a východoevropských zemích. Druhým pramenem jsou rozličné způsoby vyrovnávání se s minulostí, které jsme v našich zemích zažívali po roce 1989. Ty chceme v našem projektu zkoumat. A nakonec, třetím pramenem je naše představa o dramaturgii Mezinárodního festivalu Divadelní Nitra a rozvíjení prestižní linie vlastních produkcí.

Možná je to krizí narace, nedůvěrou v klasické příběhy v jejich divadelním podání nebo vyprázdněností některých narativních struktur používaných dramatem, ke kterému došlo v posledních letech díky nadužívání v televizi a jiných médiích. Nebo je to snaha o znovu nacházení autenticity či nová verze divadelního realismu, s níž souvisí zvýšený zájem divadelníků i diváků o práci s dokumentárními a autentickými materiály. Zdá se, že divadlo ve východoevropských zemích znovu nachází a rekonstruuje své společenské postavení.

Mgr. SILVIA HRONCOVÁ

ředitelka Opery Národního divadla a Státní opery

Naše takzvané vyrovnávání se s pamětí je někdy opravdu černou komedií. Od roku 1989 probíhají na různých úrovních společnosti pokusy vypořádat se s minulostí. Už to slovo „vypořádat se“ implikuje, že jednou provždy uděláme tlustou čáru. To ale úplně nejde, takže každý pokus o takzvané vypořádání se s minulostí přináší nové a nové problémy. Naše totalitní minulost už byla ledačím – omylem, traumatem, zlatými časy, něčím, za co se máme omluvit, něčím, co se nás netýká, zdrojem sentimentu, dobrým důvodem pro naše dnešní selhání, předmětem obchodu, politiky. Nechci být cynický, protože zločinecký režim, ve kterém jsme žili, připravil o život mnoho nevinných lidí a jiným umožnil ještě dodneška těžit z bývalých mocenských pozic a žít na úkor ostatních. Ovšem na mnoha úrovních – od dokumentů a aktů, konstituujících naši zemi, přes legislativu, kulturní politiku, historický diskurz či vzdělávání – v takzvané otázce vypořádání se s minulostí selháváme. Způsobujeme tím utrpení mnohým, kteří nebyli a možná už nikdy nebudou rehabilitováni nebo odškodněni a kteří neuvidí své tyrany či vrahy svých blízkých nebo zloděje svého majetku potrestané. Tato komedie má devastační účinek i na ty, kteří byli nezajímaví nebo tehdy ještě nežili. Nemáme žádné spasitelské ambice a víme, že náš projekt situaci nevyřeší. Ale v tomto „dialektickém zápase jedince a společnosti“ může svým způsobem pomoci i divadlo.

Považovali jsme také za důležité, že téměř 25 let po pádu těchto režimů se do veřejného diskurzu dostávají názory nové generace. Lidé, kteří rok 1989 zažili jako děti, případně nezažili vůbec, netrpí sentimentem pamětníků a na mnohé jevy tohoto období se dovedou podívat jinak, obvykle hodně kriticky. Nás zajímá nejenom dění před rokem 1989 ale i (a možná zejména) to, jak se s odkazem minulosti vypořádáváme dnes. Takže zde na jedné straně ještě pořád máme pamětníky a aktéry událostí před rokem 1989 a aktéry „revolucí“ a na straně druhé novou kritickou generaci, z čehož vzniká zajímavé napětí.

Co přesně projekt Paralelní životy zahrnuje?

Jedná se o šest divadelních inscenací, které vznikly na základě výzkumů v archivech politických policií fungujících v průběhu komunistických totalitních režimů. Inscenace jsou různé nejenom obsahem, ale i formou, škálou, zázemím. Formálně se inscenace pohybují od dokumentární opery až po divadlo s autentickými lidmi na scéně. Pochopitelně, každý z tvůrčích týmů má osobitou poetiku. Výchozí materiály navíc svou povahou nabádají k hledání jiné teatrality. Inscenace se různí i početností týmu, který je připravuje – uměleckého i technického. Zázemím chápeme prostředí, ve kterém inscenace vzniká – v projektu se potkaly provozně velká divadla jako Staatsschauspiel Dresden či Opera Národního divadla a nezávislá divadla bez vlastního prostoru a pravidelné dotace. To bylo pro nás nesmírně důležité – dát dohromady nejenom různé poetiky, ale i různé „velikosti“, způsoby „výroby“ divadelního díla a jeho „provozu“ – tedy kontaktu s divákem. V rozličných zázemích funguje tento kontakt jinak, je jinak definován a organizován.

Mgr. SILVIA HRONCOVÁ

ředitelka Opery Národního divadla a Státní opery

Diváci repertoárových divadel jsou jiná skupina lidí než diváci nezávisle vznikajících divadelních děl, obrovský rozdíl je i v objemu financí, se kterým tyto zdánlivě protipóly pracují. Způsob, jakým se v různých zázemích uvažuje o divadelním díle, jak se produkuje a předvádí, to všechno výrazně ovlivňuje i přemýšlení tvůrců. My jsme chtěli mít v projektu zastoupené různé přístupy. V divadelním světě to není časté, obvykle fungují projekty „rovnocenných“ partnerů, ale ve výtvarném umění se tento princip osvědčil. Ve výsledku ty rozdíly možná ani nebudou tak zřetelné – všechny inscenace v rámci Paralelních životů jsou spíše komorního charakteru. Projekt jsme stavěli tak, aby každá inscenace měla svého koproducenta, který garantuje její životaschopnost i mimo rámec projektu. Každá inscenace je samostatná - funguje v repertoáru svého domovského divadla nebo produkčního domu.

Proč jste se rozhodli přizvat k projektu právě tato divadla, tyto tvůrce?

Oslovili jsme ty, kteří dlouhodobě pracují s politickými a sociálními tématy. Mnozí z nich dokonce opakovaně tvoří inscenace na základě archivních materiálů. Přímě s těmito tématy už v minulosti pracovali Aleš Březina, Clemens Bechtel a Gianina Cărbunariu. Také ostatní tvůrci ve svých inscenacích zpracovávají politická témata. Paralelní životy nechápeme pouze jako soubor inscenací, ale také jako platformu, která prezentuje rozličné způsoby práce s dokumentárním a autentickým materiálem, které jsou ve středo- resp. východoevropském prostoru přítomné. Důležité pro nás bylo, aby byly v této skládáčce zastoupeny různé poetiky a žánry. Myslím, že je více dobrých důvodů ke zhlédnutí všech inscenací – jednak se může divák seznámit se situací související s tématy projektu ve více zemích, jednak uvidí různé metody práce se stejným výchozím tématem. V ideálním případě si vedle silných příběhů a vzhledu do způsobů vyrovnávání se s totalitní minulostí v jednotlivých zemích odnese z divadla zážitek z několika různých narativních strategií, jakými dnes divadlo pracuje. Potenciál projektu vidím zejména v této rozmanitosti.

Jaké spektrum příběhů se v projektu představí? Je toto spektrum nějak reprezentativní s ohledem na příběhy lidí, o které se zajímaly politické policie?

V jednotlivých inscenacích uvádíme příběhy z různých období činnosti totalitních tajných služeb – z padesátých let je příběh umučeného kněze Toufara a číhoštského zázraku nebo budapeštské psychiatricky R. Z. Z let sedmdesátých a osmdesátých jsou příběhy Mugura Calinescu, patnáctiletého kluka, který jednou v noci popsal budovy v rumunském městě Botosani několika desítkami „protistátních hesel“, či dodnes nevyšetřená brutální vražda Přemysla Coufala zavražděného nejpravděpodobněji příslušníky StB v jeho bratislavském bytě. Ale také příběh Michaela Schlossera, který si sestrojil letadlo, aby přeletěl do západního Berlína, příběh spolupracovníka Stasi Petra Wachse, umělce Jürgena Gottschalka a několika dalších, kteří svůj příběh vyprávějí z jeviště v německé

Mgr. SILVIA HRONCOVÁ

ředitelka Opery Národního divadla a Státní opery

inscenaci *Můj spis a já*. Nejsm si jist, zda se v uměleckém projektu dá naplnit jakési kritérium reprezentativnosti. Věřím, že výpovědi jsou dostatečně plastické a silné, aby diváka obeznámily i se širokým kontextem příběhů, resp. mu nabídly takový vhled do tématu, který považovali tvůrci za důležitý. V jednotlivých inscenacích jsou příběhy součástí výpovědi o rozličných aspektech činnosti tajných policí, fungování komunistické ideologie a toho, jako zasahuje tato minulost do našich životů dnes. Například pro divadlo SkRAT se stala klíčovou otázka, proč je Coufalova vražda doposud nevyšetřená a jaké jsou celospolečenské důsledky tohoto justičního selhání. Někteří z tvůrců analyzují funkce jazyka mocenských složek a archivních záznamů, povahu a (ne)komplexnost archivních materiálů, několik se jich zajímá o to, jak mohou tato témata oživit ve veřejném diskurzu divadla.

Jakým způsobem jste vybírali jednotlivé země do projektu?

V přípravném projektu jsme vedli dlouhé diskuse o zastoupení zemí, protože jsme chtěli nabídnout „mezinárodní“ pohled. Téma se nám jevilo jako naše vlastní minulost, a proto bylo zajímavé tento stereotyp nabourat či obohatit. Jako nejlogičtější nám přišlo nejprve uvažovat o tom, kteří tvůrci jsou v této oblasti divadla výrazní. Téma je velmi široké a postihuje velký počet lidí, má místní i kulturně specifické dopady, přístupy do archivů politických policí se odlišují v závislosti na zákonech jednotlivých států. Pokusili jsme se téma zúžit tak, aby se naše mozaika nerozpadla. Proto jsme se zaměřili na země střední Evropy. V případě zemí bývalého Sovětského svazu a bývalé Jugoslávie se nám jevila situace příliš specifická.

Otázky kladl Peter Slameň

Více informací Vám rádi poskytnou:

PR Opery

Juraj Gerbery, 774 574 130, j.gerbery@narodni-divadlo.cz

Michaela Černá, 224 901 715, mi.cerna@narodni-divadlo.cz